

13. Ebû Saîd el-Âlâî'nin *es-Suhbe* Adlı Eseri Çerçevesinde Sahâbenin Sübûtu, Adâleti ve Rivâyeti ¹

Ahmet ERİŞ²

APA: Eriş, A. (2026). Ebû Saîd el-Âlâî'nin es-Suhbe Adlı Eseri Çerçevesinde Sahâbenin Sübûtu, Adâleti ve Rivâyeti. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (50), 227-245. **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.18700463>

Öz

Hadis ilminde sahâbe önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle, hadis âlimleri tarafından geçmişten günümüze sahâbenin tanımı, adâleti ve rivâyeti üzerine birçok eser te'lif edilmiştir. Bu eserlerden biri de Âlâî'nin *Munîfü'r-Rütbeti li-men Subite Lehu Şerefu's-Suhbe* adlı eseridir. Âlâî, eserinde sahâbe konusunu hem hadis hem de usûl literatürünü dikkate alarak bütüncül bir perspektifle ele almıştır. Bu sebeple çalışmamızda, Âlâî'nin eseri çerçevesinde sahâbenin sübûtu, adâleti ve rivâyetine ilişkin görüşleri incelenmiştir. Âlâî, eserinde Ehl-i Hadis ve fıkıh âlimleri başta olmak üzere, âlimlerin sahâbenin tanımına dair görüşlerini değerlendirmiş ve sahâbe kavramını bütün yönleriyle ele almıştır. Sahâbe kavramının lugâvî ve örfî anlamına değinmiştir. Hakikî anlamda sahâbe kabul edilenler ve mecâzî anlamda sahâbe kabul edilenler olmak üzere sahâbeyi iki grupta ele almıştır. Sahâbe tanımı üzerine yapılan tartışmaların şer'î hükümlere dayandığını ifade etmiştir. Ayrıca sahâbenin tespiti, adâleti, sahâbe olduğu tespit edilen kimselerin mertebeleri, sahâbe olduğunu iddia eden kimsenin durumu, tâbiûnun sahâbe olduğunu iddia ettiği kimsenin durumu, sahâbe olmanın rivâyetle ilişkisi, sahâbe rivâyetinin hücciyet değeri gibi konuları ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. Cessâs ve bazı Hanefî âlimlerinin Ebû Hüreyre'nin ve fâkih olmayan sahâbelerin rivâyetlerine yönelttikleri tenkitlere yer vermiştir. Âlâî, eserinde söz konusu tenkitlere reddiyeler vermiştir. Başta Ebû Hüreyre olmak üzere fâkih olsun veya olmasın sahâbenin hepsinin adûl/adâletli olduğunu söylemiştir. Genel itibariyle çalışmada, Âlâî'nin *es-Suhbe* adlı eseri tanıtılmış; bu eser özelinde sahâbenin sübûtu, adâleti ve rivâyetine dair görüşleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: el-Âlâî, el-Mecmûu'l-Müzheb, Sahâbe, Rivâyet, Cerh, ta'dil

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin Oranı: %1

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 27.12.2025 **Kabul Tarihi:** 19.02.2026 **Yayın Tarihi:** 20.02.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.18700463>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Doktora Öğrencisi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / PhD Student, Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Theology (Van, Turkey), **eposta:** ahmed.eris@hotmail.com **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-9418-9980> **ROR ID:** <https://ror.org/041jyvp61> **ISNI:** 0000 0001 2164 6335 **Crossreff Funder ID:** 501100010760

The Establishment, Integrity, and Transmission of The Companions in The Framework of Abū Saʿīd al-ʿAlāʾī's Work *al-Ṣuḥbah* ³

Abstract

Companions (ṣaḥābah) occupy a central place in the science of ḥadīth. For this reason, from the past to the present, numerous works have been authored by ḥadīth scholars on the definition, integrity (ʿadālah), and transmission (riwāyah) of the Companions. One of these works is al-ʿAlāʾī's *Munīf al-Rutbah li-man Thabata lahu Sharaf al-Ṣuḥbah*. In this work, al-ʿAlāʾī approaches the issue of the Companions from a holistic perspective, taking into account both the ḥadīth and uṣūl literatures. Accordingly, this study examines al-ʿAlāʾī's views on the establishment (thubūt) of Companionship, the integrity of the Companions, and their transmission of reports within the framework of his work. In his book, al-ʿAlāʾī evaluates the views of scholars—particularly the Ahl al-Ḥadīth and jurists—regarding the definition of the Companions and addresses the concept of Companionship in all its dimensions. He discusses both the lexical (luḡawī) and customary (ʿurfī) meanings of the term ṣaḥābah and classifies the Companions into two categories: those considered Companions in the literal sense and those regarded as such in a metaphorical sense. He states that debates concerning the definition of the Companions are based on legal (sharʿī) rulings. Furthermore, he examines in detail issues such as the identification of the Companions, their integrity, the ranks of those whose Companionship has been established, the status of individuals who claim to be Companions, the case of those whom the tābiʿūn claim to be Companions, the relationship between Companionship and transmission, and the probative value (ḥujjiyyah) of the Companions' reports. Al-ʿAlāʾī also presents the criticisms directed by al-Jaṣṣāṣ and certain Ḥanafī scholars against the narrations of Abū Hurayrah and non-jurist Companions, and he offers refutations of these criticisms. He maintains that all Companions—whether jurists or not, and foremost among them Abū Hurayrah—are upright and just (ʿudūl). In general, this study introduces al-ʿAlāʾī's work *al-Ṣuḥbah* and examines in detail, with specific reference to this work, his views on the establishment of Companionship, the integrity of the Companions, and their transmission of reports.

Keywords: al-ʿAlāʾī, *al-Majmūʿ al-Madḥḥab*, Companions (Ṣaḥābah), Transmission (Riwayah), “Jarḥ” ve “Taʿdīl”

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin Rate: 1%

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 27.12.2025 **Acceptance Date:** 19.02.2026 **Publication Date:** 20.02.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.18700463>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1. Giriş

Hadis literâtüründe sahâbe tanımı ve bibliyografisi hakkında çeşitli eserler te'lif edilmiştir. İbn Sa'd'ın *Tabakât'ı*, Nevevî'nin (ö. 676/1277) *Takrîb'i*, Irâkî'nin *Elfıyye'si*, İbn Hâcer'in *Nüzhetü'n-Nazar'ı* ve *el-İstiâb fî Ma'rifetü'l-Ashâb'ı*, İbn Mende'nin *Ma'rifetü's-Sahabe'si*, İbn Hibân'ın *Târihü's-Sahabe'si*, Zehebî'nin *Tecrîdü Esmâu's-Sahabe'si*, İbnu'l-Esir'in *Usdü'l-Ğâbe'si*, İmam Şafî'nin *Risâle'si*, Zekeşî'nin *el-Behru'l-Muhî'ti*, el-Âmedî'nin *el-İhkâm fî Usûli Ahkâm'ı* bunlardan bir kaçıdır. Te'lif edilen bu eserlerde daha çok sahâbenin tanımı ve bibliyografisine değinilmiştir. Ancak Alâî Munîfü'r-Rütbeti Limen Subite Lehu Şerefu's-Suhbe isimli eserinde sahâbe konusunu hem hadis hem de usûl literâtürünü dikkate alarak te'lif etmiştir. Bu yönüyle eser, sahâbenin tanımına, adâletine, tesbitine ve rivâyetine ışık tutacak seçkin bir eserdir. Şimdi konuya giriş yapmadan önce Alâî'nin hayatı ve ilmi kişiliğine kısaca değinilecek, daha sonra Alâî'nin Munîfü'r-Rütbeti Limen Subite Lehu Şerefu's-Suhbe isimli el yazması eseri tanıtılacaktır. Eser çerçevesinde sahâbenin sübûtu, adâleti ve rivâyeti gibi konulara değinilecektir. Hanefî uleması Cessâs'ın Ebû Hüreyre ile fâkih olmayan sahâbenin rivâyetlerine yönelttiği tenkitlere yer verilecektir. Zira Cessâs, Ebû Hüreyre'nin ve fâkih olmayan sahâbenin kıyâsa muhâlif rivâyetlerini reddetmiştir. Kıyâsla amel etmek, Ebû Hüreyre'nin ve fâkih olmayan sahâbenin rivâyetleriyle amel etmekten daha öncelikli kabul etmiştir. Alâî, eserinde Cessâs'ın Ebû Hüreyre'nin ve fâkih olmayan sahâbenin rivâyetlerine yönelttiği bu tenkitlere ayrıntılı bir şekilde cevap vermiştir. Bu nedenle çalışmamızda öncelikle Alâî'nin sahâbenin tanımı, sübûtu, adâleti ve rivâyetine dâir görüşleri ayrıntılı bir şekilde ele alınıp değerlendirilecektir. Hanefî âlimi Cessâs ile Alâî'nin sahâbe hakkındaki görüşleri mukayeseli bir şekilde işlenecektir.

1.1. Ebû Saîd el-Âlâî'nin hayatı ve ilmi kişiliği

Ebû Saîd Salâhuddîn Halîl b. el-Emîr Seyfuddîn b. el-Keykeldî b. Abdillâh el-Âlâî ed-Dimeşkî eş-Şâfi'î, hicrî 694/1295 yılında Dimeşk'te doğdu. Alâî, ilmî meziyetlere, ince bir anlayışa ve üstün bir ahlâka sahipti. Mısır, Kudüs ve Mekke gibi birçok ilim merkezine seyahatler gerçekleştirmiştir. Kur'an'ı erken yaşta ezberlemiş, hadis, tefsir, fıkıh, dil, edebiyat ve mantık gibi alanlarında eğitim almıştır. Ayrıca, Hicrî 704 yılında hocası Muhammed b. Müşerref'ten Buhârî'nin es-Sahîh'ini, Şerafeddin el-Fezzârî'den de Müslim'in es-Sahîh'ini dinlemiştir.(es-Sübkî, 1413, c.10, s.196-199) Dönemin önde gelen âlimlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Dimeşk'te Nâsiriyye ve Esediyye medreselerinde müderrislik yapmıştır. Daha sonra Kudüs'e gitmiş ve burada hicrî 731/1330 yılında Salâhiyye Medresesi'nde müderrislik görevini üstlenmiştir. Ardından yine Kudüs'te bulunan Tenkiziyye Medresesi'ne geçmiş ve hayatının sonuna kadar burada müderrislik yapmıştır. Şerâfettin el-Fezzârî (ö.729/1328), Muhammed b. Müşerref, Muhammed b. Ali b. Abdülvâhid Kemaluddîn ez-Zemlekânî (ö.727/1326), Ahmed b. Abdu'd-Dâim (ö.718/1318), Cemâluddîn el-Mizzî (ö.742/1341), Muhammed b. Ahmed b. Osman b. ez-Zehebî (ö.748/1347), Ahmed b. Abdilhalîm b. Teymiyye (ö.728/1327), Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî (ö.748/1347) gibi hadis, fıkıh ve dil alanlarında yaklaşık yedi yüz hocadan ilim tahsil etmiştir.

Dönemin önde gelen muhaddislerinden biri olan Alâî, hadisleri toplamış, tasnif etmiş ve tahrîc faaliyetlerinde bulunmuştur. Birçok cüz te'lif etmiş ve hadisleri tahrîc ederek birçok fevâid eseri yazmıştır.

Alâî, kendi döneminde ve kendisinden önceki asırlarda yaşamış râviler hakkında geniş bir bilgiye sahiptir. Hadislerin illetini tespit etmiş, sahih ve zayıf hadisleri ayırt etmiştir. Âli ve nâzil isnadlı hadisleri tespit etmiştir. Salâhiyye Medresesi'nde hadis dersleri vermiştir. Bu süreçte, damadı İsmâil b.

Ali el-Kalkaşendî ile Esmâ bint Halîl başta olmak üzere kadın erkek çok sayıda hadis âlimine ders vermiş, birçok hadis âliminin yetişmesinde önemli rol oynamıştır. Çeşitli eserler te'lîf etmiştir. (ez-Zehebî, 1993, c.1, s.67) Bu eserlerin bir kısmı günümüze ulaşmıştır. Diğer bir kısmı ise tarihi süreçte kaybolmuştur. Günümüze ulaşan altmış üç eserin bir kısmı basılmış matbu eserlerdir. (Alâî, 1991, s. 21-27) Diğer eserleri ise el yazması nüshalar halinde çeşitli kütüphanelerde muhâfaza edilmektedir. Matbû eserlerin bazıları şunlardır:

1-Bugyetü'l-Mültemes fi Sübâ'ıyyâtı Hadîsi'l-İmâm Mâlik b. Enes

2-Tahkîku'l-Murâd fi Enne'n-Nehye Yaktezi'l-Fesâd

3- Tehzîbü'l-Uşûl fi Ehâdisi'r-Resûl

4- Kitâbü'l-Muhtelîtin

5- el-Emâli'l-Erbaʿîn fi A'mâli'l-Müttekîin

6- el-Mevridü'r-Râvî fi'l-Mevlidi'n-Nebevî

7- el-'Udde 'İnde'l-Kerb ve's-Şidde

8- Câmî'u't-Tahsîl fi Ahkâmi'l-Merâsîl

9- el-Mecmû'u'l-Müzheb fi Kavâidi'l-Mezheb

10- Munîfü'r-Rütbeti limen Subite Lehu Şerefü's-Suhbe (İcmâlü'l-İsâbe fi Akvâlü's-Sahâbe, Bazı kaynaklarda eser es-*Suhbetü li'l-Alâî* olarak ta isimlendirilmiştir.)

1.2. Munîfü'r-Rütbeti limen Subite lehu Şerefü's-Suhbe adlı eseri

Eser, Ebû Saʿīd Salâhuddîn el-Alâî tarafından te'lîf edilmiştir. Dr. Muhammed Süleymân el-Eşref tarafından tahkîk edilmiştir. Dâru'l-Beşîr tarafından 1991 yılında neşredilmiştir. Üç ayrı nüsha halinde muhâfaza edilmektedir. Eserin birinci nüshası İspanya'nın Madrid şehrinde bulunan el-Escoriyal Kütüphanesi'nde 1612 numaralı mecmualarda kayıtlıdır. Eserin bu nüshası, İsâ b. İbrahim b. Nâcî'nin hattı ile yazılmıştır. İkinci nüshası, Hindistan'ın Rampur Raza Kütüphanesi'nde muhafaza edilmektedir. Üçüncü nüshası ise, Amerika Birleşik Devletleri Boston Halk Kütüphanesi'nde 785 numara ile kayıtlıdır. Eser toplamda 29 varaktan oluşmaktadır. Muhakkik tahkîkinde üçüncü nüshayı esas almıştır. El yazması eserin kimin hattı ile ve ne zaman yazıldığı belli değildir. Nüshanın baş kısmında eser, es-*Suhbetü li'l-Alâî*, son kısmında ise *Munîfü'r-Rütbeti limen Subite lehu Şerefi's-Suhbe* olarak isimlendirildiği görülmektedir. (Alâî, 1991, s.21-27) Bu nedenle muhakkik tahkîkinde eseri Tahkîku *Munîfü'r-Rütbeti limen Subite lehu Şerefi's-Suhbe* olarak isimlendirmiştir.

Alâî, eserinde öncelikle ehli hadis ve usûl âlimlerinin sahabenin tanımı için yaptığı açıklamalara, sahâbenin tespiti, sahâbe rivâyetinin hücciyet değeri, Cessâs ve diğer bazı bazı Hanefî âlimlerinin Ebû Hüreyre'nin ve fâkih olmayan sahâbelerin rivâyetlerine yönelttikleri tenkitlere ve bu tenkitlere yaptığı reddiyelere yer vermiştir. Şimdi konuya giriş yapmadan önce sahâbe kavramının luğavî ve istilâhî anlamlarına değinmemiz faydalı olacaktır.

2. el-Âlâî'nin sahâbenin sübûtu, adâleti ve rivâyetlerine dair görüşleri

Alâî eserinde sahâbenin tanımının lugâvî ve örfî anlamına değinmiştir. Daha sonra konuyu sahâbenin tespiti ve sahâbenin adâleti olmak üzere iki ana başlıkta ele almıştır. İlgili konuların ayrıntılarına geçmeden önce sahâbe kavramının lugâvî ve ıstîlâhî anlamına değinmemiz faydalı olacaktır.

2.1. Sahâbe kavramının lügâvî anlamı

Sahâbe, *صَحْب* fiilinden türemiş ismi fâil bir kelimedir. Masdarı *صُحْبَة* ve *صَحَابَة* dir. Sahâbe ise *صاحب* ismi fiilinin çoğulu olan *صُحْب* kelimesinin çoğuludur. Sözlükte beraber yaşamak, yakın olmak, arkadaşlık etmek, toplu halde yaşamak gibi anlamlarda kullanılmıştır (İbn Manzûr, ts. c.4, s. 2400)

Dil bilgisi âlimleri, sahâbe kavramının '*صُحْبَة*'kelimesinden türediğini ve arkadaşlık etmek anlamında kullanıldığını söylemişlerdir. Hatîb el-Bağdâdî *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye* isimli eserinde dil âlimlerinin söz konusu arkadaşlık için belli bir ölçüyü şart koşmadıklarını belirtmiştir. Buna göre az ya da çok Hz. Peygamber'le arkadaşlık yapan herkesi sahâbe olarak nitelemiştir.(Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, ty., c.1, s.51.)

2.2. Sahâbe kavramının ıstîlâhî tanımı

Âlimler sahâbenin tanımı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Hadis âlimleri, Hz. peygamber'i görmüş herkesi sahâbe olarak nitelemişlerdir. Sahâbe kavramı için hiçbir sınırlandırma getirmemiş ve sahâbe kavramını çok geniş anlamda ele almışlardır. Üstül âlimleri ise sahâbe kavramını daraltmış, kişinin sahâbe sayılması için birçok şart ileri sürmüşlerdir.

Alâî eserinde el-Âmedî, Urmevî, İbn Hâcer ve İbn Salâh gibi hadisçilerin, Vakîdî gibi siyer müelliflerinin, ve diğer birçok usûl âliminin sahâbe tanımı hakkındaki görüşlerine yer vermiştir.(Alâî, 1991, s.35-40) Ahmed b. Hanbel, Kâdi İyâz ve Ali b. el-Medenî gibi birçok hadis âlimi sahâbeyi şöyle tarif etmişlerdir. Sahâbe, Hz. Peygamber hakkında bilgi sahibi olan, Hz. Peygamber'i bir sene, bir ay, bir saat veya bir lahza dahi olsa gören herkestir.(İbnü's-Salâh, 1986, c.7,s.5) Buna göre sahâbe, Hz. Peygamberle aynı dönemde yaşayan, müslüman olan ve bir lahza dahi olsa Hz. Peygamber'i gören kimsedir.

Usûl âlimleri ise kişinin sahâbe sayılması için sadece Hz. Peygamberi görmüş olmayı yeterli bulmamışlardır. Kişinin sahâbe sayılması için bir saat dahi olsa Hz. Peygamberle vakit geçirmiş olmayı şart koşmuşlardır. (Alâî,1991, s.35)

Hadis âlimlerinin çoğu sahâbeyi, Hz. Peygamber'le karşılaşmış, ona tabi olmuş, kısa süreliğine dahi olsa onunla görüşmüş, bir lahza bile olsa onu görmüş, akıllı ve müslüman herkes şeklinde tanımlamışlardır. Buhârî, Müslim gibi birçok hadis âlimi ise, sahâbeyi, Hz peygamber'e iman etmiş, onunla arkadaşlık yapmış, onu görmüş, onunla konuşmuş kimse şeklinde tarif etmişlerdir.(İbn Hâcer, 1379, c.7,s.5)

Diğer bazı hadis âlimleri ise, Hz. Peygamber'den hadis rivâyet etmiş olsun veya olmasın, onunla birebir görüşmemiş olsa bile, Veda Haccı'nda veya Mekke'nin fethinde olduğu gibi Hz. Peygamber'i uzaktan görmüş olan herkesi sahâbe kabul etmişlerdir. Bunların Hz. Peygamber'i görmüş olmaları ve Hz. Peygamberle aynı çağda yaşamış olmaları hasebiyle sahâbe rütbesine eriştiklerini söylemişlerdir. Alâî bu tanımın sahâbe kavramın örfî anlamından uzak olduğunu söylemiştir.

Bazılarına göre sahâbe, müslüman, buluş çağına ermiş, dini işlere aklı eren, Hz. Peygamber'i bir saat

dahi olsa görmüş, ondan hadis rivayet etmiş kimsedir.(Hatîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye*, ty., c.1, s.150) Bunun yan sıra bazıları sahâbeyi, Hz. Peygamber'den hadis rivâyet etmemiş olsa bile, onunla uzun zaman arkadaşlık yapmış kimse şeklinde tanımlamışlardır. Bazılarına göre ise sahâbe, Hz. Peygamberle bir iki sene geçirmiş, onunla bir veya iki gazveye katılmış kimsedir.(Alâî, 1991, s.36-37)

Diğer bazılarına göre ise, Abdullah b. Kays gibi Hz. Peygamber'i grup halinde ziyaret eden veya Muaviye b. el-Hakem, Vâil b. Hucr gibi kişisel ziyarette bulunan, Hz. Peygamber'e hicret etmiş ve onunla gazvelere katılmış olan, bir gün veya bir gece gibi kısa süre dahi olsa Hz. Peygamber'le kalan, Hz. Peygamber'in hadislerini ezberleyen, ondan birşeyler öğrenen herkesi sahâbe kabul etmişlerdir. Alâî tanımda belirtilen kimselerin Hz. Peygamber'in yanında kısa süre kalmış olsalar dahi bunların hem hakikî, hem de örfî anlamda sahâbe olduklarını belirtmiştir. Ancak Hz. Peygamber'den hadis rivâyet etmemiş, O'nunla bir araya gelmemiş, sadece O'nu uzaktan görmüş olanları, hakikî anlamda sahâbe kabul etmemiştir. Bunların mecazî anlamda sahâbe sayılacağını söylemiştir. (Alâî, 1991, s.44-47)

İbni Hâcib, el-Âmedi ve diğer bazı âlimler, sahâbe tanımındaki ihtilafın lafza dayandığını ileri sürmüşlerdir. Alâî ise, eserinde sahâbenin tanımı üzerine yapılan ihtilafların şer'i hükümlere dayandığını söylemiştir. Zira müctehid sahâbelerin hüküm bildiren fetvâları, sadece sahâbe sözü olarak kabul edilmemiştir. Sahâbeden sonra gelen ilim ehline hüccet olma niteliği taşımıştır. Bu nedenle Alâî, sahâbe tanımı üzerine yapılan tartışmaların şer'i hükümlere dayandığını söylemiştir. Sahâbeyi, Hz. Peygamber'den rivâyet etmemiş olsa bile Hz. Peygamberle uzun zaman arkadaşlık yapmış kimse şeklinde tarif etmiştir. (Alâî, 1991, s.52.)

3. Alâî'ye göre sahâbenin tespiti

Alâî, eserinde sahâbenin tespit konusunu Hz Peygamber döneminde yaşamış fakat Hz Peygamber'i görmemiş kimsenin durumu, Hz Peygamber'i kafir olarak görmüş, fakat vefatından sonra müslüman olan kimsenin durumu, Hz Peygamber'e iman etmiş ve onunla karşılaşmış ancak vefatından sonra irtidat etmiş, daha sonra tekrar müslüman olmuş kimsenin durumu, Hz Peygamber'i vefatından sonra defninden önce gören kimsenin durumu, sahâbe olduğunu iddia eden kimsenin durumu, tabiûnin sahâbe olduğunu iddia ettiği kimsenin durumu gibi farklı başlıklar altında ele almıştır.

3.1. Hz. Peygamber'le aynı dönemde yaşadığı hâlde onu görmemiş olan kimsenin durumu

Alâî, Hz. Peygamber döneminde doğmuş ve Hz. Peygamber vefat ettiğinde bir veya iki yaşında olan kimseyi, gerek hakikî gerek mecazî anlamda sahâbe kabul etmemiştir. Ahnef b. Kays, Ebû Abdillâh es-Sunabihî gibi müslüman olan ve Hz. Peygamber'le aynı çağda yaşadığı halde Hz. Peygamber'i görmemiş kimseleri sahâbe olarak nitelememiştir.(Alâî, 1991, s.41) Hz. Peygamberle aynı dönemde yaşamış fakat Hz. Peygamber'i görmemiş olanlara ise, Hz. Peygamberle olan irtibatlarına göre iki gruba ayırmıştır.

Birinci grupta Ebû Recâ el-Ûtârîdî (İmrân b. Milhân) gibi Hz. Peygamber'le aralarında yazışma olmayan ve Hz. Peygamber'in yazışmalarını okumayan kimseler yer almaktadır. Alâî. Bu grupta yer alan kimseleri sahâbe değil tabiûn olarak nitelemiştir.

İkinci grupta ise, Necâşî gibi Hz. Peygamber'in kendisine mektup gönderdiği ve Hz. Peygamber'in yazışmalarını okuyan kimselerdir. Alâî, bunların Hz. Peygamberle mukâtebe yoluyla irtibat kurduğunu söylemiştir. Mukâtebenin ise hadis tahammül yollarından biri olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle Hz. Peygamber'le aynı dönemde yaşamış fakat Hz. Peygamber'i görmemiş olsa bile mukâtebe yoluyla da olsa Hz. Peygamber'le irtibat sağlayan kimseleri mecazî anlamda sahâbe kabul etmiştir. Bu kimselerin Hz.

Peygamber'le olan yazılı irtibatına binaen hakikî anlamda olmasa bile mecâzî anlamda sahâbe olduklarını söylemiştir.(Alâî, 1991, s.49)

3.2. Hz. Peygamber'i kâfir olarak görmüş, onun vefatından sonra müslüman olan kimsenin durumu

Alâî, Hz. peygamber döneminde küfür üzerine yaşayan fakat Hz. Peygamber'in vefatından sonra müslüman olan kimseyi sahâbe kabul etmemiştir. Zira gerek Siyer ve tarih kitaplarında gerek Sahâbe bibliyografisini esas alan eserlerde asr-ı saâdet'te yaşadığı ve Hz peygamber ile konuştuğu halde iman etmeyen kimselerin zikredilmediğini belirtmiştir.(Alâî, 1991, s. 54-55) Eserinde kişinin sahâbe sayılması için iman etmiş olmasını şart koşmuştur.

Hz. Peygamber döneminde müslüman olarak yaşamış, onunla karşılaşmış, arkadaşlık etmiş, fakat, Hz. Peygamber'in vefatından sonra irtidat etmiş daha sonra tekrar müslüman olan kimsenin durumu hususunda ise, âlimler ihtilaf etmişlerdir. Hanefî âlimlerine göre müslüman olduğu halde irtidat eden ve tekrar müslüman olan kimse, yeni müslüman olmuş kimse gibidir. Bunlar daha önce hac yapmış olsalar bile yeniden hac etmeleri gerektiğini söylemişlerdir. Buna göre Hz. Peygamber'e iman etmiş sohbetinde bulunmuş daha sonra irtidât edip tekrar müslüman olan kimse için verilen sahâbe hükmü ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in vefatından sonra müslüman olmuş kimsenin durumuna düşmektedir.(Sehâvî, 1426. c.3, s.100)

İmam şafîî, mürted kimsenin mürted olmadan önceki amelleri hususunda şöyle demiştir. Mürted kimse eğer mürted olarak ölürse mürted olmadan önce yaptığı bütün amelleri yok olur. Müslüman iken irtidat etmiş kimsenin tekrardan müslüman olması durumunda ise irtidat etmeden önceki amelleri geçerli olur. Buna göre Hz. Peygamber'i müslüman olarak görmüş sonra mürted olmuş kimse sahabe kabul edilmiştir. Alâî Şafîî fakihi olması hasebiyle bu görüşü tercih etmiştir.

Alâî, eserinde Hz. Peygamber'i vefatından sonra defninden önce gören kimselerin olabileceğini belirtmiştir. Fakat kaynaklarda bu duruma şahit olmadığını söylemiştir. Hz. Peygamber'i vefatından sonra defninden önce gören kimsenin olması durumunda bu kişilerin mecâzî anlamda sahâbe kabul edileceğini belirtmiştir. (Alâî, 1991, s.56-58)

3.3. Sahâbe olmanın rivâyetle olan ilişkisi

Usûl âlimlerinin büyük çoğunluğu, sahâbeyi Hz. Peygamber'e uyan, Hz. Peygamber'le uzun süre yaşamış ve Hz. Peygamber'den hadis rivâyet etmiş kimse şeklinde tarif etmişlerdir. Kişinin sahâbe sayılması için Hz. Peygamber'den rivâyet etmiş olmayı şart koşmuşlardır.(el-Kelvezânî, 1985, s.68)

Alâî ise eserinde kişinin sahâbe sayılması için rivâyet etmiş olmayı şart koşmamış, kişinin sahâbe sayılması için rivâyet etmiş olmasını şart koşan usûl âlimlerinin bu görüşünü zayıf kabul etmiştir. Zira Hz. Peygamber'i binlerce kişi görmüş olmasına rağmen hadis rivâyet eden çok az sahabî olduğunu söylemiştir. Görüşünü destekleyecek rivâyetlere yer vermiştir. Nakledildiğine göre Ebû Zûr'a er-Râzî'ye (ö. 264/878) sahâbe sayısı sorulduğunda şöyle dedi. "Hz. Peygamber'i Veda haccında kırk bin, Tebuk'te yetmiş bin kişi görmüş ve şahitlik etmiştir.(Alâî, 1991, s.51) Rivâyette kişinin sahâbe kabul edilmesi için sadece Hz. Peygamber'i görmüş olmak yeterli kabul edilmiştir. Sahâbelerden her birinin rivâyetini kendi ismi altında toplayan ale'r-ricâl türü eserler tedvin edilmiştir. Ancak yüzbinlerce sahâbeye rağmen müsned türü eserlerde sınırlı sayıda sahâbinin hadis rivâyet ettiği görülmektedir. Müsned türü eserlerin en büyüğü olan Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde kadın erkek olmak üzere toplam 750 sahâbinin

rivâyetlerine yer verilmiştir.(Ahmed b. Hanbel, 1999) Bu nedenle Alâî, kişinin sahâbe sayılması için Hz. Peygamber'den hadis rivâyet etmiş olmayı şart koşmamıştır.

4. Alâî'ye göre sahâbe'yi tespit etme yöntemleri

Alâî, eserinde sahâbenin farklı yöntemlerle tespit edildiğini belirtmiştir. Buna göre sahâbe, bazen mütevâtîr haberle, bazen mütevâtîr haberlerden yapılan araştırma ile, bazen sahâbenin bir başkası için “O sahâbidir.” şeklinde verdiği bilgilerle, bazen tabiûnun rivâyetinde o kimsenin sahâbî olduğunu haber vermesiyle, bazen de adâleti sabit olmuş bir râvinin sahâbî olduğunu iddia etmesi gibi yöntemlerle tespit edildiğini belirtmiştir. Alâî'ye göre sahâbe iki farklı yöntemle tespit edilmiştir. Birincisi, kişinin sahâbe olduğunu iddiası etmesidir. İkincisi ise tabiû'nun rivâyetinde o kişinin sahâbe olduğunu haber vermesidir.

4.1. Sahâbe olduğunu iddia eden kimsenin hükmü

El-Âmedî, *el-İhkâm* isimli eserinde sahâbe olduğunu iddia eden kimse için şöyle demiştir. “Hz. peygamber ile aynı çağda yaşamış biri, sahâbe olduğunu iddia etse, zahiren sahâbe olduğuna hükmedilse bile sahâbe olmama ihtimali vardır. Çünkü bu durum ravi'nin ben adâletliyim veya kişinin kendi adaletine şahitlik etmesi gibidir.”(el-Âmedî, *el-İhkâm fî Usûlî'l-Ahkâm*, c.2, s.93)

Alâî eserinde, “Hz. Peygamber'i kısa sürede de olsa gördüğünü söyleyen, sahâbe olduğunu iddia eden kimsenin iddiasına itibar edilir ve sahâbî olduğuna hükmedilir.” demiştir. Ancak bu kimsenin sahâbe olup olmadığını nakil yoluyla ispat etmek oldukça zor olduğunu söylemiştir. Çünkü bu kimsenin Hz. Peygamber'le karşılaşp karşılaşmadığı bilinmemektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'le bir araya geldiğine ya da onu gördüğüne şahitlik edecek kimse bulunmamaktadır.

Alâî, “Hz. Peygamber'le uzun süre kaldığını, onunla defalarca yolculuk yaptığını veya ikâmet ettiğini iddia eden kimsenin ise sadece sahâbelik iddiasıyla sahâbe olduğuna hükmedilmez.” demiştir. “Hz. Peygamber'le uzun süre arkadaşlık ettiğini iddia eden kimsenin sahâbelik iddiası ancak nakil ve şöhret yoluyla tespit edilir” demiştir. Sahâbe olduğunu iddia eden kimsenin iddiasını iki farklı şekilde değerlendirmiştir.

Birincisi, adâletli olduğu tespit edilen kimseler

İkincisi, adâleti sabit olmayan, mechûlul-hâl üzere olan kimsenin durumu (Alâî, 1991, s. 59-60)

Adâletli olduğu tespit edilen kimsenin sahabilik iddiasına i'tibar edilebileceğini belirtmiştir. Ancak adâletli olup olmadığı bilinmeyen, durumu machûl olan kimsenin iddiasını ise, belli şartlarla kabul etmiştir. Eğer sahâbe olduğunu iddia eden kişinin ismi, tarih ve siyer kitaplarında ya da Buhârî, Müslim ve Ebû Hâtim gibi sahih hadis kaynaklarında zikredilmiş, söz konusu kaynaklarda sahâbe olduğu belirtilmişse sahâbe olduğuna hükmedilir, demiştir. Aksi takdirde durumu meçhul olan birinin sahâbelik iddiasına itibar edilemeyeceğini belirtmiştir.(Alâî, 1991, s.61-62)

4.2. Tabiû'nun sahâbe olduğunu haber verdiği kimse

Hadis kaynaklarında tabiûnun hadis rivâyet ederken sahâbî olduğunu iddia ettiği kimselerden farklı şekillerde hadis naklettiği görülmektedir. Rivâyetlerde bazen “اخبرني فلان انه سمع النبي صلى الله عليه وسلم يقول كذا” “Falanca kişi Hz Peygamber'den şöyle işittiğini bana haber verdi” veya “اخبرني رجل انه سمع النبي صلى الله عليه وسلم يقول كذا”

”وسلم يقول كذا“ *”Bir adam Hz peygamber’den şöyle işittiğini bana haber verdi.”* gibi farklı lafızlarla, sahâbînin Hz. Peygamber’den hadis işittiğini ifade ettiği; ancak tabiûnun rivâyette bulunan sahâbînin ismini açıkça zikretmeden hadis naklettiği görülmektedir.

İbn Hazm *en-Nebzetü'l-Kâfiye fî Ahkâmî'l-Uşûli'di-Dîn* isimli eserinde şöyle demiştir. *“Râvî, sahâbe olduğundan emin olduğu kimseden ismini zikretmeden hadis rivâyet ederse, nakledilen rivâyet muttasıl ve makbul kabul edilir.”* demiştir. Çünkü sahâbenin hepsi Adûl/adâletli kabul edilmiştir.” (İbn Hazm, 1405, c.1, s.53) Kâdî Ebî Bekr el-Arabî *el- Kabsu fî Şerhî Muvatta* isimli eserinde *Muvatta*’yı şerh ederken şöyle dediği nakledilmiştir. *“Sahâbe adûl/adâletli kabul edilmiştir. Tabiûn ismini zikretmeden sahâbeden hadis nakletmesi caizdir.”* (Alâî, 1991, s.63)

Alâî, tabiûnun rivâyetinde ismen sahâbe olduğunu belirttiği kimseler ile siyer ve meğâzî kitaplarında sahâbe olduğu belirtilen kimselerin sahabe olduğuna hükmedildiğini söylemiştir. Tabiûnun Hz. peygamberle karşılaştığını açıkça beyan etmediği kimseler için ise şöyle demiştir. *“Eğer râvî rivâyette tedlis yapan biri değilse ”عن النبي“ ifadesi ile rivâyetin muanan hadis kabul edildiği ve hadisin makbul olduğunu söylemiştir.”* Zira hadis âlimleri, muanan hadisi muttasıl kabul etmişlerdir. (Aydın, 2016, s.190) Buna göre râvî, kişinin sahâbe olduğunu iddia ediyorsa bu durumda râvinin adâletli olup olmadığına bakılır. Eğer râvî adâlet sahibi ise rivâyet muttasıl kabul edilir. Sahâbe olduğu iddia edilen kişinin ise sahâbe olduğuna hükmedilir. Fakat râvî adâlet sahibi değilse, rivâyet mürsel hadis olarak kabul edilir. Sahâbe olduğu iddia edilen kimsenin ise sahâbe olmadığına hükmedilir, demiştir. Tabiûnun sahâbe olduğunu haber verdiği kimseler için nakledilen rivâyetleri iki ayrı grupta ele almıştır. Birincisi tabiûnun büyüklerinden nakledilen rivâyetler, ikincisi ise tabiûnun küçüklerinden nakledilen rivayetlerdir. Alâî, tabiûnun büyüklerinden nakledilen rivayetleri, tabiûnun küçüklerinden naklettiği rivayetlere tercih etmiştir. Zira tabiûnun büyüklerinin sahâbeyi görmüş olma ihtimali, tabiûnun küçüklerinden daha fazla olduğunu söylemiştir. (Alâî, 1991, s.62-63) Buna göre tabiûnun büyüklerinin sahâbe olduğunu haber verdiği kimsenin sahâbe olma ihtimali, tabiûnun küçüklerinin haber verdiği kimselerden daha fazla olduğunu söylemiştir.

5. Sahâbe olduğu tespit edilen kimselerin mertebeleri

Alâî, eserinde sahâbenin tespit yöntemlerine değindikten sonra, sahâbe olduğu belirlenen kimseleri faziletine ve kabulüne göre şu şekilde tasnif etmiştir.

Birinci mertebede, Ebû Saîd el-Hudrî, Câbir b. Abdillâh ve Abdullah b. Amr b. Âs gibi aşere-i mübeşşere gibi cennetle müjdelenenler, çok hadis rivayet eden muksirûn sahâbîler; ayrıca Kâtâde gibi ümmet nezdinde rivâyetleri kabul görülen râvîlerin beyanlarıyla sahâbî olduğu tespit edilen kimseler yer almaktadır.

İkinci mertebede, tevâtür derecesine ulaşmamış meşhûr haberle sahâbe olduğu sabit olan kimseler ile siyer, meğâzî ve tarih kitaplarında sahâbe olarak zikredilen, birçok gazvede sahâbe olduğu belirtilen ve aksini iddia edilmediği kimseler yer almaktadır.

Üçüncü mertebede, rivâyet nakliyle şöhret bulmamış fakat siyer kitaplarında ismi geçen, Hz peygamber’i ziyaret eden kabile üyeleri, Hz peygamber’e ait kıssalarda veya gazvelerde Hz peygamber ile kısa süreliğine de olsa karşılaşmış olduğu tespit olunan kimseler yer almaktadır.

Dördüncü mertebede, tabiûn imamlarından birinin sahabe olduğunu söylediği veya Hz peygamber ile karşılaştığını iddia ettiği kimseler yer almaktadır.

Beşinci mertebede adâlet ve güven sahibi birinin “سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم او رأيته يفعل كذا” *“Hz. Peygamber’den şöyle işittim veya Hz. Peygamber’in şöyle yaptığını gördüm.”* demesi tabiûnun büyüklüğünün kendisinden hadis rivayet ettiği kimseler yer almaktadır.

Altıncı mertebede adâletli olup olmadığı bilinmeyen mechulu’l-hal üzere olan ancak cerhini gerektirecek bir durumu olmayan kimsenin Hz. Peygamber’in fiillerini gördüğünü veya Hz. Peygamber’den işittiğini iddia eden kimseler yer almaktadır.

Yedinci mertebede ise tabiûnun küçüklerinden birinin isim vermediği ancak rivâyeti sahâbe olmayı gerektiren kimseler yer almaktadır. Alâî bu mertebeyi en zayıf merite kabul etmiştir.(Alâî, 1991, s.66-69)

6. Sahâbenin adâleti

Müteahhirûn ve müteahhirûn hadis âlimlerinin büyük çoğunluğuna göre sahâbenin tamamı adâletli kabul edilmiştir. Zira sahâbenin adâleti kat’î delillerle sabittir ve onların fısı gerektirecek herhangi bir fiil işledikleri kabul edilmemektedir. Bu sebeple sahâbe adâletli sayılmış, ayrıca adâletlerinin araştırılmasına ihtiyaç duyulmamıştır.(Alâî, 1991, s.71)

Âmedî ve İbn Hâcib gibi diğer bazı usûl âlimleri sahâbenin adâleti konusunda şöyle demişlerdir. Sahâbe de sahâbe olmayan diğer insanlar gibidir. Her birinin adâletli olup olmadığının araştırılmasının vacib olduğunu savunmuşlardır.(el-Urmevî, 1996b, c.7,s.2904)

Diğer bazılarına göre ise sahâbede asl olan hepsinin âdûl/adâletli kabul edilmesidir. Ancak fiten olaylarından sonra sahâbenin hükmü de sahâbe olmayan diğer insanların hükmü gibi olduğunu savunmuşlardır. Çünkü fiten olaylarından sonra kimin fâsık, kimin fâsık olmadığı bilinmediğini söylemişlerdir.(ez-Zerkeşî, 2000a, c.3, s.58)

Mu’tezile ve diğer bazıları ise Hz. Ali ile savaşanlar hariç sahâbenin hepsi adûl/adâletlidir demişlerdir. Hz. Ali ile savaşanlar hak olan imama muhalefet ettikleri için rivâyetlerini ve şehâdetlerini merdût kabul etmişlerdir.

Vâsıl b. Atâ, Cemel ve Sıffin savaşlarına katılan fırkalardan her iki tarafın da hatalı olduğunu söylemiştir. Her iki fırkadan birinin fâsık olduğunu söylemiştir.(eş-Şehristânî, 1404, c.1,s.20) Diğer bazıları ise Hz. Osman ve katillerinin adûl/adâletli olmadığını söylemiştir.(ez-Zerkeşî, 2000a, c.3,s.358)

Alâî, sahâbenin adâleti meselesinin hem kelâm ilmi, hem fıkıh usûlü, hem de genel anlamda İslâm ilimleri açısından en çok ihtiyaç duyulan konulardan biri olduğunu belirtmiştir. Fıkıh usûlü açısından baktığımızda sahâbe şer’i hükümleri bize intikal eden öncü şahsiyetlerdir. Sahâbeyi cerh ettiğimizde veya sahâbenin adâletine halel getirecek bir tenkitte bulunduğumuz da dinin tümüne zarar verileceğini, kişiyi dinin esaslarında şüpheye sevkedeceğini belirtmiştir. Zira sahâbenin bize dinin bütün hükümlerini nakleden kimseler olduğunu söylemiştir. Sahâbenin adâletini destekleyen ayet ve hadisleri zikretmiştir. Görüşünü icma ve kıyasla delillendirmiştir.(Alâî, 1991, s.72-73)

6.1. Kur’an’da sahâbenin adaletine dair deliller

Kuran’da Allah sahâbeyi övmüş ve güzel vasıflarla zikretmiştir. Yüce Allah Ayette mealen şöyle buyurmaktadır. *“Allah, ensâr ve muhâcirlerin ilkeleri ile onlara güzelce uyanlardan hoşnut olmuştur,*

onlar da O'ndan razıdır." (Tevbe 9/100.) Müfessirler ensâr ve muhâcirlerin ilklerinin kimler olduğunda ihtilaf etmişlerdir. İbn Abbâs'a göre ensâr ve muhâcirlerin ilkleri, Bedir savaşına katılan ve Kibleteyn'de namaz kılan kimselerdir. Şa'bî'ye göre ensâr ve muhâcirlerin ilkleri, Biâtü'r-Rıdvân'da Hz. Peygamber'e biat eden kimselerdir. Râzî tefsirinde ayette ensar ve muhacirlerin ilkleri ile Allah ve Resûlü için hicret edenlerle, muhacirlere yardım eden ensarların kastedildiğini söylemiştir. Âlâî, ayetin sahâbenin ilklerini ve daha sonra İslam'a girmiş bütün ashâbı kapsadığını söylemiştir. (er-Râzî, 1420, c.16, s.127)

Ayette "Muhammed Allah'ın Resûlüdür. Onunla beraber olanlar kâfirlere karşı sert, kendi aralarında merhametlidirler. Onları, Allah'ın lutf ve rızâsına talip olarak hep rûkûda ve secdede görürsün." (Fetih 48/29) Âlâî, Hz. Peygamber'le bir saat dahi olsa ikamet etmiş herkesi ayette geçen onunla beraber olan kimseler olarak yorumlamıştır. Bu nedenle ayetin bütün ashâbı kapsadığını söylemiştir. (Âlâî, 1991, s.78) Bir başka Ayet'i Kerime'de Allah (c.c.) mealen şöyle buyurmaktadır. "Siz insanlar için çıkarılmış hayırlı bir ümmetsiniz." (Âl-i İmrân 3/110) Birçok müfessir ayetin bütün ümmeti kapsadığını söylemiştir. (İbn Kesîr, 2000b, c.3, s. 142) "وَعَلَّيْكَ جَعَلْنَاكَ أُمَّةً وَسَطًا" "Böylece sizi orta bir ümmet kıldık." (Bakara 2/143) Ayette geçen "وَسَطًا" ifadesi ile adâlet sahibi kimseler kıldık anlamında kullanılmış ve bütün ümmet kastedilmiştir. (es-Sâbûnî, 1997, c.1, s.90)

Âlâî, ayetlerde geçen "en hayırlı ümmet" ve "orta/Adûl bir ümmet" ifadesi ile bütün bir ümmet kastedilmiştir, diyenlerin görüşünü reddetmiştir. Ayette vasat ("orta/adûl bir ümmet") ifadesi ile özelde sahâbe, genelde ise bütün ümmetin kastedildiğini söylemiştir. Çünkü iki ayrı manaya gelen bir lafız hem hakikî hem de mecâz anlamda da kullanılabilir, demiştir. Şafiî âlimi olması hasebiyle Şâfiî mezhebinde müşterek lafzın iki ayrı mana için de kullanılmasının caiz olduğunu söylemiştir. Eğer "en hayırlı ümmet" veya "orta/adûl bir ümmet" ifadesi bütün ümmet kast edilirse icma ile sabittir ki ümmet adûl vasfını yitirmiştir. Sahâbe neslinden sonra hadis rivayet eden herkes cerh veya ta'dile tabi tutulmuştur. Bu nedenle ayetlerin de muktezası gereği ayette orta ümmet ile sahâbe kastedilmiştir. Sahâbenin hepsinin adûl/adâletli kimseler olduğunu söylemiştir. (Âlâî, 1991, 78-79)

6.2. Sahâbenin adâletinin sünnet ile temellendirilmesi

Âlâî, eserinde hadis kaynaklarında sahâbenin faziletine ve adâletine işaret eden rivâyetlere değinmiş, sahâbenin hepsinin adâletli olduğunu söylemiştir. Akabinde aksini ifade eden hadisleri zikretmiş, muhtelif hadisleri cem ve te'lif etmiştir. Buhârî ve Müslim'in *Sahihlerinde*, Tirmizî'nin *Sünen'i* ile Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde farklı tariklerle nakledilen rivayette Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur. "İnsanların en hayırlıları benim içinde yaşadığım asırda yaşayanlardır. Sonra onları takip edenler, sonra onları takip edenlerdir. ..." (Müslim, *el-Müsnedü's-Şâhih*, c.4, s.1963) Nakledilen rivayetlerin metinlerinin hepsinde Hz. Peygamber'den sonra en hayırlı dönemin sahâbe dönemi olduğu belirtilmiştir. Bilâl b. Sa'd'ın babasından naklettiği başka bir rivayette, Hz. Peygamber'e Ümmetinden hayırlı olanlar kimlerdir? Diye sorulduğunda Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur. "Ben ve benim dönemimde yaşayanlardır." (et-Taberânî, 1994b, c.6, s.44)

Nakledilen bir başka rivâyette Hz. Ömer şöyle dedi. "Hz. Peygamber el-Câbiye denilen yerde hutbe okudu. Hutbede ayağa kalktı ve şöyle dedi." dedi. "Ashâbıma ikramda bulunun. Onlar sizin en hayırlılarınızdır. Sonra onları takip edenler, sonra onları takip edenlerdir." (et-Taberânî, 1994b, c.3, s.204, (Hadis no:2929) Âlâî, Hz. Ömer'den nakledilen hadisin müstefiz/meşhur hadis olduğunu söylemiştir. Rivayetlerde hayır kavramının cins isim ve mudaf olduğu belirtmiştir. Sahâbe hayrın her çeşidine sahip kimseler şeklinde nitelendirmiştir. İlgili hadislere binâen sahâbe adûl/adâletli

kimselerdir demiştir. (Alâî, 1991, s.82-84)

Alâî, sahâbenin adâletli olduğuna dair rivâyetleri zikrettiten sonra sahâbenin adâletine işaret eden hadisleri muhâlif görünen diğer rivâyetleri cem ve te'lif ederek sahâbenin adâletli olduğunu savunmuştur. Bu rivâyetler şunlardır.

Hız. Peygamber'in bir kabristan ziyaretinde şöyle dediği nakledilmiştir. *"Kardeşlerimi görmeyi çok isterdim."* Sahâbi, ya Resûlellâh *"Bizler senin kardeşin değil miyiz?"* diye sorunca Hız. Peygamber, *"Sizler benim arkadaşlarımsınız, benim kardeşlerim sizden sonra gelecek olanlardır. ..."*(Müslim, ty.a, c.1,s.218, 2, 12 (Hadis no:249)) Alâî, eserinde aynı manayı ifade eden birçok rivayete işaret etmiştir.(İbn Mâce, 2009a, c.5, s.360, (Hadis no: 4306)) gibi birçok rivâyetle ise sahâbenin de diğer insanlar gibi kabul edildiği cerh ve tâdile tabi olması gerektiği anlaşılmaktadır. Ancak Alâî, bu rivâyetlerin sahâbenin adâletine işaret eden diğer rivâyetlere muhalif olmadığını söylemiştir. Rivayette geçen kardeş kavramının sahâbe olan ve olmayan herkesi kapsadığını belirtmiştir. Ayette Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur. *"Müminler ancak kardeşlerdir. ..."* Dolayısıyla sahabe de diğer kimseler gibi din kardeşi kabul edilmiştir. Ancak sahâbenin Hız. Peygamber'e arkadaşlık etmiş olması hasebiyle ayrı bir özelliğe sahip olduğunu söylemiştir.

İbn Abdilber ve diğer bazıları Bedir ve Hudeybiye ashâbı hariç sahâbenin faziletli ve üstün olmadığını söylemiştir. Buna göre sahâbeden sonraki dönemde yaşamış biri sahâbeden daha faziletli olabilir demiştir. Bu nedenle sahâbenin de diğer râviler gibi cerh ve ta'dil'e tabi tutmuşlardır. Alâî ise eserinde sahâbenin, sahâbe olmayan diğer kimselerden daha faziletli olduğunu söylemiştir. Çünkü, sahâbe, İslamâ ilk giren, hicret etmiş, Hız. Peygamber'i görmüş, Hız. Peygamber'e yardım etmiş, şer'i hükümleri muhafaza etmiş, sonraki nesillere aktarmış ve derin bir anlayışa sahip kimselerdir. Zira *"Hayra vesile olan, onu yapan gibidir."* hadisi gereğince sahâbenin, sahâbe olmayan diğer kimselerden daha faziletli olduğuna hükmetmiştir. Bu nedenle sahâbeyi cerh ve ta'dile tabi tutmamıştır.(Alâî, 1991, 86-87)

6.3. Sahâbenin adâletinin icmâ ile sabit oluşu

Hârici ve Mu'tezile gibi bazı ekoller dışında sahâbenin adâletinde ihtilaf edilmemiştir. İbn Salâh, hadis âlimlerinin sahâbenin tamamının adâletli olduğunu söylediklerini belirtmiştir. (İbn Salâh, 1986, c.1,s.56) "Alâî, Ehl-i sünnet âlimlerinin herhangi bir ayırma gitmeksizin sahâbenin tamamının adûl/adaletli olduğu hususunda ittifak ettiklerini belirtmiştir. Ona göre, bazı küçük grupların ümmetin çoğunluğuna muhalif tutum sergilemesi icmâyâ engel teşkil etmemektedir (Alâî, 1991, s.92) Bu nedenle Alâî, sahâbenin adâletinin icmâ ile sabit olduğunu ifade etmiştir.

6.4. Sahâbenin adâletinin kıyâs ile sabit oluşu

Hadis ilminde sikâ bir râvînin başka bir râvî için dürüst veya adaletli olduğunu söylemesi tezkiye etmesi o râvînin sikâ ve adaletli sayılması için yeterli sebep kabul edilmiştir. Sika bir hadis münekkiddinin bir râvîyi tezkiye ederek onun adâletli olduğunu söylemesiyle râvînin adâletli olduğu kabul edildiğine göre, ilmiyle her şeyi kuşatan Allah'ın Kur'an'da birçok âyette övdüğü ve tezkiye ettiği sahâbenin adûl/adâletli kabul edilmesi elbette daha evlâdır. Mâlik b. Enes (ö. 179/795), Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/814), Süfyân es-Sevrî es-Sevrî (ö. 161/778), Şâfîî (ö. 204/820), Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim (ö. 261/875) gibi hadis ilminde şöhret bulmuş hadis imamları bile sikâ ve adâletli kabul edilmiş, cerh ve ta'dile tabi tutulmamışlardır. Hız. Peygamber'e yardım etmek için canlarını, mallarını feda eden sahâbenin adâletli kabul edilmesi kuşkusuz daha yerindedir.(Alâî, 1991, s.93-96)

Harici ve Mü'tezile gibi bazı fırkalar, Hz. Aişe ve Talha b. Ubeydillah gibi bazı sahâbiler hariç, Cemel ve Sıffin savaşları gibi sahâbe arasında vuku bulan ihtilaflardan dolayı sahâbeyi cerh etmişlerdir. Ehl'i Sünnet alimleri ise söz konusu iddaları reddetmiş ve farklı şekillerde cevap vermişlerdir.

Birincisi, sahâbe arasında vuku bulan ihtilaflar sahâbenin içtihadına dayanmaktadır. Naslarda içtihada ruhsat verilmiştir. Bu nedenle sahâbenin içtihadına dayanan bu ihtilaflardan dolayı sahâbe tenkit edilemez. Sahâbe arasında vuku bulan ihtilaflardan dolayı iki taraftan biri adâletini yitirmiştir diyenlere Alâî şöyle cevap vermiştir. Sahâbenin adâleti Kuran ve Sünnet gibi katî delillerle sabittir. Sahâbe içtihadında hata etmiş olsa bile sahâbenin adâletine işaret eden katî delillere binaen tenkit edilemez. Çünkü usulü fıkıh kaidesinde, Şek ile yakın zâil olmaz, denilmiştir.

İkincisi, diğer bazıları ise fiten olaylarına katılan sahâbe gruplarından birini tenkit etmiş, adaletli kabul etmemişlerdir. Bu durum sahâbenin hepsini tenkit etmeye sevk etmektedir. Ancak sahâbenin hepsi için hüsnü zan edilmeli ve adâletli kabul edilmelidir. Çünkü, ümmetin çoğunluğuna göre sahâbenin hespsini cerh etmek câiz değildir. Zira şer'i hükümleri bize intikal eden sahâbeyi tümüyle tenkit etmek dini esaslara da zarar verecektir.

Sahâbenin adaleti, sahâbenin ma'sûm olduğu veya günah işlemediği anlamına gelmez. Sahâbenin adâleti ile sahâbenin sözlerinin doğru, rivâyetinin makbul olduğu kastedilmiştir. Bu nedenle sahâbe, sahâbe olmayan diğer râviler gibi araştırmaya tabi tutulmamıştır.(Alâî, 1991, s. 99-101)

7. Hanefî ulemasına göre sahâbenin adâleti

Hânefi kaynaklarında genel itibariyle sahâbe adûl/adaletli kabul edilmiştir. Ancak kıyas, çok sayıda rivâyette bulunan Ebû Hüreyre'nin naklettiği rivâyetler ile fakih olmayan sahâbilerin rivâyetlerinden daha öncelikli ve önemli bir delil olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple Cessâs çok fazla rivâyette bulunan Ebû Hüreyre'nin ve fakih olmayan sahâbilerin naklettiği birçok hadisi tenkit etmiş ve reddetmiştir. Alâî, Hanefî alimi Cessâs'ın Ebû Hüreyre'yi tenkit eden rivâyetleri ve fakih olmayan sahâbinin rivâyetlerine yönelttiği eleştirilere reddiyler getirmiştir. Konuya giriş yapmadan önce öncelikle Cessâs'ın Ebû Hüreyre'nin ve fakih olmayan sahâbilerin rivâyetlerine yönelttikleri eleştirilere değinilecektir.

7.1. Cessâs'ın ebû Hüreyre'nin rivâyetlerine yönelttiği tenkitler

Cessâs ve diğer birçok Hânefi alimi çok fazla hadis rivayet ettiği için Ebû Hüreyre'yi tenkit etmişlerdir. Ebû Hüreyre'nin kıyasa muhalif olan rivâyetlerini reddetmiş, kıyas ile amel etmişlerdir. Cessâs, görüşünü Hz. Aişe'nin Ebû Hüreyre'ye yönelttiği eleştirilerle ve Ebû Hüreyre'yi tenkit eden diğer diğer rivâyetlerle desteklemiştir.(Alâî, 1991, s.109-110)

Cessâs, *el-Fusûl fi'l-Usûl* adlı eserinde İsa b. Ebân'ın şöyle dediğini nakletmiştir: "İnsanların çoğu Ebû Hüreyre'nin rivâyetlerini reddettikleri için, onun rivâyetleri diğer sahâbilerin rivâyetleri gibi kabul görmemiştir." Ebû Hüreyre'nin rivâyetleri, eğer sahâbe ve tâbiûn tarafından kabul görülmüşse veya aynı konuda nakledilen diğer rivâyetlere ve kıyasa aykırı değilse, kabul edileceğini belirtmiştir. İbrahim en-Nehaî, insanların Ebû Hüreyre'nin Cennet ve Cehennemle ilgili rivâyetlerini kabul ettiklerini, diğer rivâyetlerini ise terk ettiklerini belirtmiştir.(el-Cessâs, 1994a, c.3, s.127)

Ebû Hüreyre'den nakledilen rivâyette Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur. "*Veledu zina, üç kişinin en şerlisidir.*" Hz. Aişe Ebû Hüreyre'nin bu rivâyetine itiraz etmiş ve şöyle demiştir. Resulullah kendisine eziyet eden bir münafıktan bahsedince, oradakiler o veledi zinadır dediler. Bunun üzerine Hz.

peygamber “*Veledu zina, üç kişinin en şerlisidir.*” (el-Beyhakī, 2003, c.10, s.99, (Hadis no:19987)) dedi. Hadiste Hz. Peygamber’e eziyet eden o malum münafıktan bahsedildiği, bütün veledu zina olan kimseleri kapsamadığını belirtmiştir. (ez-Zerkeşî, 2007, s.79) Ardından şu ayeti okumuştur. “*Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez.*” (Fâtır 45/18)

Hz. Aişe yeğeni Urve b. Zübeyr’e Ebû Hüreyre’nin rivayetlerinin çokluğu sende ona karşı hayranlık uyandırmasın “*Şüpheşiz Hz. Peygamber öyle konuşurdu ki, onun sözlerini saymak isteyen sayabilirdi.*” (Ebû Ya’lâ 1984, c.8, s.136 (Hadis no:4677)) dedi. Bunun gibi birçok rivâyette Ebû Hüreyre’nin rivâyetleri tenkit edilmiştir.

7.2. Cessâs’ın fâkih olmayan sahâbenin rivayetlerine yöneltildiği eleştiriler

Cessâs gibi birçok Hanefî fakihi, fakihi olmayan sahâbilerin rivayetleri kıyasa muhalafet ettiğinde kıyasla amel edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Kıyası fakihi olmayan sahâbenin rivayetlerinden daha güçlü bir delil olarak görmüşlerdir.

Sahâbenin büyükleri hadise vehm karışmaması ve hadise hâlel gelmemesi için az sayıda rivayette bulunmaya teşvik etmişlerdir. Bukeyr b. Abdillâh’tan nakledilen rivâyette Büsr b. Saîd şöyle dedi. “Biz Ebû Hüreyre ile otururduk. Ebû Hüreyre, ‘Ebu’l-Kâsım’dan şöyle işittim; Ka’b’ın haber verdiğine göre Hz. Peygamber şöyle dedi.’ Şeklinde rivayetlerde bulunurdu, biz de dinlerdik. Sonra o meclisten ayrıldığımızda işittiğimiz hadisleri Ka’b’tan Ka’b Hz. Peygamber’den şöyle işitti. Şeklinde rivayet ederdik. Hadisin senedinde veya metninde olmayan şeyler hadise derç ederdik.” dedi. Bu gibi nedenlerden dolayı selef alimlerinin büyük çoğunluğu çok fazla rivayet etmeyi tenkit etmiş, çok hadis rivâyet eden kimsenin naklettiği hadiste oluşan vehm ve galattan dolayı rey ve ichtihadla amel etmişlerdir. (el-Cessâs, 1994a, c.3, s.134)

Hz. Aişe’den nakledilen rivâyette Hz. Peygamber’in şöyle dediği nakledilmiştir. “*Ateşte pişen yemek sonrası abdest alınız.*” (İbn Mâce, 2009a, c.1, s.306, 65, (Hadis no: 485)) İbn Abbâs ilgili rivâyete rağmen kıyas ile amel etmiş ateşte pişen yemekler için abdest almanın şart olmadığını söylemiştir. Rivâyette İbn Abbâs’ın Ebû Hüreyre’nin rivayetiyle değil kıyas ile amel etmiştir. Eseri tahkik eden Şuayb el-Arnevût’a göre Ebû Hüreyre’den nakledilen bu rivâyet diğer başka rivayetlerle nesh edilmiştir. Hz. Peygamber ateşte pişen yemek için abdest almıştır. Ancak daha sonra terk etmiştir.

Alâî’nin Cessâs’a ve Hanefî ulemâsına yönelttiği reddiyeler

Alâî, eserinde Hânefi ulemâsına özellikle Cessâs’ın Ebû Hüreyre’nin ve fakihi olmayan sahâbenin rivayetleri hakkındaki görüşlerini reddetmiştir. Görüşün zayıf olduğunu ve zannı fasıda dayandığını söylemiştir. Eserinde, başta Cessâs olmak üzere Hanefî ulemâsının Ebû Hüreyre’nin rivâyetleri ile fakihi olmayan sahâbenin rivâyetlerine yönelttiği eleştirilere, Hz. Peygamber’den nakledilen başka rivâyetlerle cevap vermiştir. (Alâî, 1991, s.113)

7.3. Alâî’nin Cessâs’ın Ebû Hüreyre’nin rivâyetlerine yönelttilen eleştirilere yaptığı reddiyeler

Alâî, eserinde Cessâs’ın ve Hanefî ulemâsından bazılarının Ebû Hüreyre’nin rivâyetlerini tenkit etmiş olmalarını reddetmiştir. Ebû Hüreyre’nin hadise karşı olan ilgisine ve azmine işaret eden birçok hadis nakletmiştir. Buhârî *Tarihu’l-Kebîr* isimli eserinde naklettiği rivâyette adamın biri Talha b. Ubeydillâh’a “Yemenli Ebû Hüreyre Hz. peygamber’i sizden daha mı iyi biliyor? Hz. Peygamber’den kimsenin

demediği şeyleri söylüyor.” dedi. Talha şöyle cevap verdi. “*Vallahi o Hz. Peygamber'den bilmediğimizi öğrendi ve duymadığımızı duydu. Biz ev ve çocuk sahibi zengin kimselerdik. Hz. Peygamber'e günün bir kısmında gelir ve dönerdik. O ise ailesi ve malı olmayan fakir biriydi. Eli Hz. Peygamber'in eli arasındaydı Hz. Peygamber nereye giderse o da giderdi. Onun bizim duymadığımızı duyduğundan şüphe yoktur.*”(el-Buhârî, t.y.-a, c.6,s.133)

İbn Ebi'z-Zenâd babasından naklettiği rivayette Muhammed b. İmâre b. Amr b. Hazm şöyle dedi. Ebû Hüreyre'nin ve büyük sahâbilerden yaklaşık on kişinin olduğu bir mecliste oturuyorduk. Ebû Hüreyre onlara onların bildikleri ve bilmedikleri hadisleri tekrar tekrar rivayet edince o zaman bildim ki, Ebû Hüreyre Hz. Peygamber'in hadislerini en iyi bilen kimsedir.(el-Buhârî, t.y.-a, c.1,s.186)

Nakledilen rivâyette Hz. Peygamber'e senin şefaatinle en çok mutlu olacak kimse kimdir? Diye soruldu. Hz. Peygamber şöyle dedi. “*Ey Ebû Hüreyre, hadis öğrenme hususundaki hırsını gördüğüm için bunu senden evvel kimsenin sormayacağını biliyordum. Kıyamet gününde “Lâ ilâhe illallah” diyen kimse şefaatinle en çok mutlu olacak kişidir.*”(Buhârî, 1987, c.1, s.49, 3, 33, (Hadis no: 99))

Buhârî'nin Ebû Hüreyre için şöyle dediği nakledilmiştir. Ebû Hüreyre'den ilim ehlinde yaklaşık 800 sahabinin ve tabiünün hadis aldığını söylemiştir. Ümmetin hepsi Ebû Hüreyre'nin rivâyetinin makbul olduğunu söylemiştir.(Alâî, 1991, s.116)

7.4. Alâî'nin Cesâs'ın Fâkih olmayan sahabinin rivâyetine yönelttiği eleştirilere verdiği cevaplar

Alâî, fakih olmayan sahabenin rivâyetini kabul etmemenin ise sahâbenin uygulamasına aykırı olduğunu belirtmiştir. Görüşünü destekleyecek şu rivâyetlere yer vermiştir. İbn Abbâs'ın naklettiği rivayette Hz. Ömer, İbn Abbâs'a anne karnında düşürülen çocuk hakkında Hz. Peygamber nasıl hükmetti diye sordu. O sırada Haml b. Mâlik en-Nâbiğa kalktı şöyle dedi: “Ben birbiriyle kavga eden iki kadını gördüm. Biri diğerini çadır direği ile vurdu. Onu öldürdü ve çocuğunun düşmesine neden oldu. Bunun üzerine Hz. Peygamber o kadın hakkında kısâs uygulanmasını, düşen cenin içinse gurre (Anne karnındaki ceninin düşürülmesinden dolayı ödenmesi gereken tazminat) (Koçak, 1996a, C. 14, S. 211-212) ödemesini söyledi. (Ebû Dâvûd, 2009b, c.6, s. 629, (Hadis no:4572)) Rivâyette Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in gurre hakkındaki hükmünü fakih sahâbî İbn Abbâs'a sordu. Fakat fâkih olmayan Haml b. Mâlik'in naklettiği rivâyet ile hükmetti.

Saîd b. Müseyyeb'ten nakledilen rivayette Hz. Ömer: “*Diyyet âkile (erkeğin akrabası) içindir. Kadın öldürülen kocasının diyyetinden miras alamaz.*” dedi ve ilgili rivâyetlerle hükmetti. Ta ki Dahhâk b. Süfyân Hz. Ömer'e Hz. peygamber Eşyem ed-Dibâî'nin eşini kocasının diyyetine varis kaldığını yazdı.(İbn Mâce, 2009a, c.3 s.660 (Hadis no:2642))Hz. Ömer görüşünden rücu etti.

İbn Mesûd, müfavvizanın (velisinin mehrsiz evlendirerek kocasına tefvîz ettiği kadının) sahih halvetten önce kocası ölürse kocasına varis olacağını, iddet beklemesi gerektiğini ve ona mehri misl verileceğini söylemiştir. Ma'kel b. Sinân el-Eşcâî İbn Mesûd'a Hz. Peygamber'in Berfû' bint. Vâşık için de aynı hükmü verdiğini söylemiştir. İbn Mesûd içtihadının Hz. Peygamber'in uygulamasıyla aynı olduğunu duyunca çok sevindi.(İmam Mâlik, 1382, c.2, s. 482,1, 14, (Hadis no: 543).) İbn Mesûd fakih bir sahâbî olmasına rağmen fakih olmayan Ma'kel b. Sinân el-Eşcâî'den nakledilen rivâyete itibar etmiştir.(Alâî, 1991, 119) Bu nedenle Alâî, fakih olmayan sahâbenin rivâyetini kabul etmemek sahâbe uygulamasına aykırı olduğunu söylemiştir.

Sonuç

Ebû Saʿīd el-ʿAlāʾī'nin es-Suhbe isimli eseri özelinde Alâî'nin sahâbe kavramı, sahâbenin tespiti, sahâbenin adaleti ve özellikle Ebû Hüreyre ile fakih olmayan sahâbîlerin rivâyetlerine yöneltilen eleştirilere verdiği cevaplar ele alınmıştır. Yapılan inceleme neticesinde makalede ulaşılan sonuçları maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Hadis âlimlerinin ve usûlcülerin sahâbe için yaptıkları tanımlamalara değinmiş ve sahâbe hakkında yapılan tanımlamaların birçoğunu tenkit etmiştir. Hz. Peygamber'le kısa süreli de olsa fiilî bir birliktelik yaşayan kimseleri hem hakikî hem de örfî anlamda sahâbî kabul etmiştir. Sahâbeliği salt zaman birlikteliğine değil, iman ve irtibat esasına dayandığını söylemiştir. Hz. Peygamber döneminde doğmuş olmakla birlikte onu idrak edemeyen veya iman şartını taşımayan kimselerin sahâbe olarak kabul etmemiştir.

2- Alâî'nin, sahâbe anlayışını yalnızca teorik tanımlarla sınırlı tutmadığı; bilakis bu tanımların fıkıh usûlü, hadis usûlü ve şerʿî hükümlerin sübûtu açısından doğrudan sonuçlar doğurduğunu vurguladığı görülmüştür.

3- Sahâbenin tespiti konusunda Alâî, tarih, siyer, meğâzî ve hadis rivâyetlerini birlikte değerlendirerek çok yönlü bir yöntem benimsemiştir. Sahâbelik iddiasında bulunan kimseler ile tabiûnin sahâbe olduğunu haber verdiği şahıslar hakkında nakil, şöhret ve râvinin adâleti gibi kriterleri esas almış; özellikle muʿanan rivâyetler üzerinden sahâbeliğin tespitine dair önemli ölçütler ortaya koymuştur. Kişinin sahâbe sayılması için rivâyet etmiş olmayı şart koşmamıştır Rivâyeti şart koşan usûl âlimlerinin görüşünü zayıf kabul etmiştir. Sahâbe tespitinde rivâyetin sıhhati ile râvinin adâletini birbirinden ayrılmaz iki unsur olarak değerlendirmiştir.

4- Hz. Peygamber döneminde yaşadığı halde Onu görmemiş olan kimseleri iki grupta değerlendirmiştir. Birincisi, Ebû Recâ el-Ūtârîdî (İmrân b. Milhân) gibi Hz. Peygamberle aralarında yazışma olmayan ve Hz. peygamberin yazışmalarını okumayan kimseleri sahâbe olarak tanımlamamıştır. Ama Necâşî gibi mükatebe yoluyla da olsa Hz. peygamberle irtibat sağlayan kimselerin ise mecâzî anlamda sahâbe kabul etmiştir.

5- Alâî Hz. Peygamber'i görmüş, onunla arkadaşlık etmiş, ondan hadis rivâyet etmiş kimseleri hakikî anlamda sahâbe kabul etmiştir. Ancak Hz. Peygamber'den hadis rivâyet etmemiş, O'nunla bir araya gelmemiş, sadece O'nu uzaktan görmüş olanları ise mecâzî anlamda sahâbe sayılacağını söylemiştir.

6- Sahâbenin tamamını adûl/adaleti kabul etmiştir. Sahâbenin adaleti Kurʾân, sünnet, icmâ ve kıyas gibi katʿî delillerle sabit olduğunu belirtmiştir. Sahâbe arasında meydana gelen ihtilaflar, onların adaletine zarar vermediğini belirtmiştir. Zira içtihatı hata, adalet vasfını ortadan kaldırmadığını söylemiştir. Alâî bu noktada, yakîn ile sabit olan bir hükmün şek ile ortadan kalkmayacağını belirtmiştir. Harici ve Muʿtezile gibi sahâbeyi adâletli kabul etmeyen diğer fırkaları reddetmiştir.

7- Alâî, Ebû Hüreyre'ye yöneltilen rivâyet eleştirilerini kabul etmemiştir. Ebû Hüreyre'nin çok rivâyette bulunmasını bir zaaf değil, Hz. Peygamber'e yakınlığı, ilme olan hırsı ve sürekli beraberliğiyle açıklamış; sahâbenin önde gelen isimlerinden ve hadis otoritelerinden aktardığı rivâyetlerle onun hadis ilmindeki otoritesini ortaya koymuştur.

8- Alâî, fakih olmayan sahâbîlerin rivâyetlerinin reddedilmesini sahâbe uygulamasına açıkça aykırı

görmüş ve Hz. Ömer ile İbn Mes'ûd gibi fakih sahâbîlerin, fakih olmayan sahâbîlerden gelen rivâyetlerle hükmetmelerini delil olarak sunmuştur. Bu örnekler, sahâbe döneminde rivâyetin kabulünde fakih olma şartının aranmadığını, güvenilirliğin ve sübûtun esas alındığını ortaya koymaktadır.

Sonuç itibarıyla Âlâî'nin yaklaşımı, sahâbeyi bütüncül bir adalet ve güven çerçevesinde ele alan Ehl-i sünnet anlayışını sistematik bir biçimde temellendirmekte; sahâbe, rivâyet ve içtihat ilişkisini tarihî uygulamalar ışığında dengeli bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu yönüyle Âlâî'nin görüşleri hem hadis usûlü hem de fıkıh usûlü açısından sahâbe merkezli tartışmalara önemli katkılar sunmaktadır.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel. (1999). *Müsnedü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Şuayb el-Arnâvût ve đđr. (1-50). Müessesetü'r-Risâle.
- Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm. (1405). *en-Nebzetü'l-Kâfiye fî Ahkâmi'l-Uşûli'di-Dîn*, Muhammed b. Abdilâzîz (1-1). Dâru Kütübî'l-İlmiyye.
- Aydınlı, A. (2016). *Hadis Istılahları Sözlüğü* (1-15). MİFAV yay.
- Bedruddîn ez-Zerkeşî. (2007). *El-Îcâbe li İrâdîma'stedrekethu Aişe Ala's-Sahâbe*, çvr. Dr. Bunyamin Erol. Kitâbiyyât yay.
- Bedruddîn Muhammed b. Bahâdır ez-Zerkeşî. (2000a). *El-Bahru'l-Muhît fî Usûli'l-Fıkıh*, thk. Muhammed b. Muhammed Tâmir (1-4). Dâru Kütübî'l-İlmiyye.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (ö. 256/870). (1987). *el-Câmiu's-şâhiḥu'l-Muḥtaşar*, thk. Mustafa Dîb el-Bûğâ (1-6). Dâru İbni Kesîr.
- Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er-Râzî. (1420). *Mefâtîhu'l-Ğayb* (1-22). Dâru İhyâu'Türasi'l-'Arabî.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî. (t.y.-a). *Et-Târîhu'l-Kebîr* (1-8). Dâiretü'l-Meârifî'l-Osmâniyye.
- Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. (2009a). *Sünenü İbn Mâce*, thk. Şuayb el-Arnâvût ve đđr. (1-5). Dâru Risâletü'l-Âlemiyye.
- ez-Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. (1993). *Mü'cemü'l-Muhaddsi'z-Zehebî*, thk. Ruhiyye Abdurrahman es-Süveyfî (1-1). Dâru Kütübî'l-İlmiyye.
- el-Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. (1994a). *El-Fusûl fî'l-Usûl* (1-4). Vezâretü'l-Evkâfî'l-Kuveytiyye.
- el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî. (2003). *Es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed b. Abdilkâdir (1-10). Dâru Kütübî'l-İlmiyye.
- Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'âs b. İshâk. (2009b). *Sünenü Ebî Dâvud*, thk. Şuayb el-Arnâvût (1-10). Dâru Risâletü'l-Âlemiyye.
- es-Sübkî, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfî. (1413). *Tabakâtü's-Şâfi'ıyyeti'l-kübrâ*. Thk. Mahmûd Muhammed et-Tenâhî ve đđr. (1-10). Dâru'l-Hicr.
- Ebû Saîd Salâhuddîn Halîl b. el-Emîr Seyfeddîn b. el-Keykeldî b. Abdillâh el-Alâî. (1991). *Munîfu'r-Rütbeti Limen Sübîte Lehu Şerîfu's-Suhbe*, thk. Muhammed Süleymân el-Eşkar. Müessesetü'r-Risâleti.
- Ebû Ya'lâ Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsîlî. (1984). *Müsnedü Ebi Ya'lâ*, thk. Hüseyin Selim Esed. Dâru Me'mûn li't-Turâs.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fedâ İsmâîl. (2000b). *Tefsîru'l-Kurânî'l-Azîm*, thk. Mustafa es-Seyyid Muhammed ve đđr. (1-14). Müessesetü Kurtûba.
- Ebü'l-Hasen Seyyidüddîn Ali b. Ebî Ali el-Âmedî. (t.y.-b). *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, thk. Abdurrezzâk el-Afîfî (1-4). Mektebetü'l-İslâmî.
- Ebü'l-Hattâb el-Kelvezânî. (1985). *Et-Temhîd fî usûli'l-fıkıh*, Mufid Muhammed ve đđr. İhyau't-Turasi'l-İslâmî.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. (ty.a). *el-Müsnedü's-Şâhiḥi'l-Muḥtaşar*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (1-5). Dâru İhyâu'Türasi'l-'Arabî.
- el-Ḥatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Bağdâdî. (ty.b). *el-Kifâye fî 'İlmi'r-Rivâye*, thk. Abdullah es-Sûrekî ve İbrâhîm Hamdî el-Medenî (1-1). el-Mektebetu'l-İlmiyye.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali. (1379). *Fethu'l-Bârî* (1-13). Dâru'l-Ma'rife.
- İbn Manzûr, M. b. M. (ts.). *Abd. İçinde Abdullah Ali el-Kebîr* (Sor.Ed.), *Lisânü'l-'Arab* (C. 4). Dâru'l-

Maârif.

İbnü's-Salâh, Osman b. Abdirrahmân. (1986). Ma'rifetü Envai Ūlûmi'l-Ĥadîs, thk. Nuruddîn İtr (1-1). Dâru'l-Fikr.

İmam Mâlik, E. A. M. b. E. el-Asbahî. (1382/1962). El-Muvaţţâ'. y.y.

Muhammed Ali es-Sâbûnî. (1997). Safvetü't-Tefâsîr. (1-3) Dâru's-Sâbûnî.

eř-Şehristânî, Muhammed b. Abdilkerîm b. Ahmed. (1404). El-Milel ve'n-nihâl, thk. (1-2). Dâru'l-Meârif.

Muhsin Koçak. (1996a). Gurre. İçinde TDV İslâm Ansiklopedisi (C. 14, ss. 211-212).

el-Urmevî, Safiyyuddîn Muhammed b. Abdirrahîm. (1996b). Nihâyetü'l-Vusûl fî Dirâyeti'l-Usûl, thk. Sâlihî b. Süleyman el-Yûsuf ve đđr. (1-9). el-Mektebetü't-Ticariyye.

Seĥâvî, Şemsuddîn b. Ebu'l-Ĥayr Muhammed b. Abdirrahman. (1426). Fetĥu'l-Muĥîs bi Şerĥi Elfıyyeti'l-Ĥadîs, thk. Abdülkerim b. Abdillâh b. Abdirrahman ve đđr. Dâru'l-Minhâc.

Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî. (1994b). El-Mu'cemü'l-kebîr, thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefi (1-25). Mektebetü İbn Teymiyye.